

Jesús BURGUEÑO RIVERO i M. Mercè GRAS CASANOVAS, *Atles de la Catalunya senyorial: Els ens locals en el canvi de règim (1800-1860)*, Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya i Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 2014, 238 pàgines. Conté un CD annex.

Un volum nou i magnífic acaba d'incrementar el ja extraordinàriament extens conjunt bibliogràfic d'atles editats en llengua catalana, amb la màgia especial pròpia de la cartografia. En aquest cas, es tracta d'una obra emmarcada en la perspectiva històrica de la geografia, de la política i de la història de la cartografia, que narra, a través de les vicissituds de les divisions territorials, especialment les d'àmbit local, un moment crucial de la història moderna del Principat de Catalunya: el pas de l'antic règim al nou ordre constitucional.

El principal autor, Jesús Burgueño (Barcelona, 1963), geògraf i professor de la Universitat de Lleida, és membre del Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia i col·laborador i habitual referent de la Comissió de Delimitació Territorial de Catalunya, que depèn de la Direcció General d'Administració Local. Segons el mateix autor, amb aquest assaig es completa la seva dedicació continuada a l'estudi de la gènesi de l'organització territorial, que va iniciar just acabada la carrera amb una tesi doctoral centrada en l'organització provincial de Catalunya i, posteriorment, va continuar amb l'estudi de comarques i partits judicials, així com en diferents aspectes de l'evolució del mapa municipal. En tot aquest llarg procés d'especialització, i en aquest llibre que ara presentem en particular, cal destacar també les continuades aportacions i el protagonisme de la coautora d'aquesta obra, M. Mercè Gras, historiadora i arxivera de la província de Catalunya i Balears de l'orde dels Carmelites Descalços.

L'obra en format d'atles que ressenyem es presenta estructurada en cinc grans capítols o apartats, el primer dels quals mostra per títol «El mapa jurisdiccional de Catalunya a la fi de l'antic règim». El treball s'inicia, doncs, amb la investigació que pren com a referència bàsica l'any 1800, després d'advertir oportunament al lector de la complexitat del tema i de descartar qualsevol possible temptació metodològica de partir del mapa municipal actual, degut a la realitat jurisdiccional tan intrincada i fragmentada de la història ja en el seu propi origen (més de dos milers d'ens locals), que converteix el nostre mapa local i la seva evolució històrica en un dels més enrevessats i complicats de la península Ibèrica, no només pel que fa al nombre de municipis, sinó també pel grau de fragmentació i la dispersió de titularitats dels antics senyoriis. Precisament, l'estudi dels senyoriis suscita un interessant i complex problema en voler definir el mateix concepte de *municipi* i, alhora, el de la seva manca de correspondència mínima amb altres divisions locals, com per exemple la que havia estat emprada per la intendència en la recaptació del cadastre.

El segon apartat del llibre s'anomena «El primer mapa municipal constitucional. Una transició complexa». A partir de la definició i l'estudi del mapa d'ens locals existent l'any 1800, s'analitza l'evolució llarga i complexíssima que ha tingut, com a conseqüència de la nova legislació liberal sorgida de la Constitució del 1812 i, com és ben sabut, en un context de llarga i convulsa trajectòria política.

En el tercer apartat s'exposa «La definitiva configuració del mapa municipal constitucional. La llei d'ajuntaments del 1845». Aquesta legislació és la que va marcar, en certa manera, els trets més bàsics de bona part dels municipis actuals, especialment els situats a la meitat septentrional del país, on era, i encara és, més pronunciada la fragmentació territorial.

El quart apartat queda titulat «El mapa eclesiàstic català (segles XVIII-XIX)». L'estudi de l'organització territorial de l'Església hi queda justificat, no només per la gran transcendència social de l'estructura eclesial en el període estudiat, sinó també per les interferències freqüents que en aquell temps es van produir amb el mapa administratiu i polític. De fet, la versió eclesiàstica del municipi civil correspon per a tothom, bastant aproximadament, a la parròquia, mentre el partit judicial podria equivaldre a divisions intermèdies com ara ar-

xiprestats, oficialats o deganats que tal vegada apunten, fins i tot, cap a àmbits extensos de caràcter comarcal.

El cinquè i últim apartat de l'obra respon al títol de «L'organització territorial dels serveis públics, de l'antic règim al liberalisme. Els exemples de correus i el notariat». En aquest darrer capítol, a més de la descripció de les divisions administratives intermèdies, s'aporten interessants informacions complementàries i significatives sobre la xarxa urbana catalana del segle XIX, així com l'estructura del servei de correus, amb les estafetes i els itineraris postals, i també la configuració dels districtes notariais.

Uns altres dos capítols complementaris són finalment dedicats a una bibliografia extensa, a les fonts documentals utilitzades i als diversos índexs de l'obra: el general, el que correspon a les reproduccions cartogràfiques, als mapes i quadres, i als annexos, aquests darrers, referits específicament al contingut del CD adjunt al llibre, amb quadres comarcals que mostren resumidament, per a cadascun dels 947 municipis actuals, l'enquadrament administratiu de cada poble de la Catalunya de l'any 1800.

Els textos de *l'Atles de la Catalunya senyorial: Els ens locals en el canvi de règim (1800-1860)* són acompanyats efectivament per més de 80 mapes temàtics i quadres comentats i especialment confeccionats pels mateixos autors, que expliquen les característiques del domini senyorial català a la fi de l'antic règim, així com la geografia eclesiàstica i altres dades territorials de l'època, com ara el poblament i les demarcacions de correus. Mig centenar de reproduccions en color de mapes antics (la major part inèdits) il·lustra i exemplifica tanmateix la llarga tradició de cartografia d'ens locals, plets de segregació municipal o parroquial i litigis sobre termenals.

En definitiva, podem afirmar que ens trobem davant d'un treball excel·lent i extens, erudit i rigorós, integrador a més dels contextos polítics i socials amb les seves incidències dels fets administratius, que haurà de servir, ben segur, de base i guia per als nous representants polítics i els gestors de l'Administració i en les noves delimitacions territorials que el futur haurà d'establir. Tanmateix, un treball tan erudit i rigorós sobre un tema que podria semblar massa especialitzat i específic d'un moment històric molt determinat, aconsegueix transmetre al lector un notable interès, de manera que més enllà de corregir i desmitificar oportunament moltes creences massa esteses equívocues i simplistes sobre la història dels municipis d'avui, esdevé en realitat una obra clau, atractiva i, fins i tot, amena per a qual-sevol ciutadà mitjanament culte i mínimament motivat per comprendre millor la història recent que ha contribuït a configurar la Catalunya actual i els seus municipis.

Josep Maria RABELLA I VIVES
Universitat de Barcelona